

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 421

**Sieci międzyorganizacyjne,
procesy i projekty w erze paradoksów**

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: zespół
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Magdalena Kot
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-566-7

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Piotr Bartkowiak, Maciej Koszel: Zasobowe uwarunkowania kooperacji jednostek samorządu terytorialnego – aspekt konkurencyjny (Resource-based view of cooperation in local government units – competitive aspect).....	11
Agnieszka Bieńkowska: O dojrzałości controllingu (About maturity of controlling).....	25
Artur Borcuch, Szymon Jopkiewicz: Technologie informacyjno-komunikacyjne (ICT) w świetle badań inteligentnych specjalizacji województwa świętokrzyskiego (Information and communication technologies (ICT) in the light of smart specializations of Świętokrzyskie Voivodeship).....	35
Emil Bukłaha: Strategiczny controlling projektów – wyniki badań 2014-2015 (Strategic controlling of projects – a study of organizations functioning in Poland 2014-2015).....	47
Agnieszka Chrisidu-Budnik: Wielopłaszczyznowość badań sieci w kontekście zaufania (A multidimensional research of networks in trust context).....	63
Wojciech Cieśliński, Piotr Głowicki: Cyberspace of Enterprises – Polish Enterprises’ Development Model-Process Orientation (Otoczenie informatyczne przedsiębiorstw – model orientacji procesowej polskich organizacji) .	72
Wojciech Czakon: Antecedencje współpracy strategicznej – poziom diady i sieci (Strategic collaboration antecedents: diad and network levels).....	82
Krzysztof Ćwik, Grzegorz Krzos: Identyfikacja cech organizacji sieciowej w grupach kapitałowych (Recognition of characteristics of the network organization in business groups).....	90
Jakub Drzewiecki: Zmienność modeli biznesu polskich przedsiębiorstw stosujących outsourcing – wyniki badań (Volatility of business models of Polish companies using outsourcing – research results).....	102
Marcin Flieger: Optymalizacja funkcjonowania instytucji administracji publicznej poprzez kooperację w sieci (Optimization of public administration institutions operating by cooperation within a network).....	114
Bartłomiej J. Gabryś: <i>Mixed methods approach</i> w procesie łagodzenia napięć metodologicznych w naukach o zarządzaniu (Mixed methods approach in the process of methodological tensions’ reconciliation in management science).....	128

Eryk Głodziński, Stanisław Marciniak: Rozwój koncepcji controllingu w zarządzaniu projektami: stan obecny i dalsze perspektywy badawcze (Development of controlling conception regarding project management: current situation and further research studies).....	137
Sandra Grabowska: Ocena modelu zarządzania zespołem rzeczoznawców mobilnych z wykorzystaniem Strategicznej Karty Wyników (Evaluation of management model of a team of Mobile Expert's with the use of Balanced Scorecard)	148
Daria Hołodnik, Kazimierz Perechuda: Odsieciowianie (Disnetworking)..	159
Katarzyna Hys: Wybrane modele dojrzałości systemu zarządzania jakością w organizacji (Selected maturity models of quality management system in organisation)	175
Katarzyna Jasińska: Uwarunkowania sprzedaży projektów w przedsiębiorstwach na przykładzie sektora ICT (Conditions of sales of projects in enterprises on the example of ICT sector).....	187
Zdzisław Jasiński: Decyzje organizatora zespołów pracowniczych utrudniające ich funkcjonowanie (Decisions made by organizer of an employees' teams making their functioning difficult)	199
Dorota Jelonek: Paradoxs produktywności technologii informacyjnych z perspektywy menedżerów (The paradox of information technology productivity from the perspective of managers)	205
Mateusz Juchniewicz: Przegląd i analiza porównawcza koncepcji zarządzania ryzykiem projektu (Review and comparative analysis of project risk management concept)	216
Arkadiusz Kawa, Bartłomiej Pierański: Relacje poziome w sieciach międzyorganizacyjnych – wyniki badań (Horizontal relations in interorganizational network – research results)	229
Jerzy Kisielnicki: Zarządzanie projektami badawczo-rozwojowymi – system komunikacji (Management of R&D projects – communication system)...	239
Tomasz Kopczyński: Podejście sytuacyjne w zarządzaniu projektami (Situational approach in project management).....	255
Anna Kosieradzka, Janusz Zawila-Niedźwiecki: Zarządzanie kryzysowe wobec wyzwań cywilizacyjnych oraz paradygmatów zarządzania (Crisis management confronted with civilizational challenges and management paradigms)	264
Alina Kozarkiewicz: Oryginalność w granicach budżetu: paradoxs zarządzania projektami kreatywnymi (Originality within budget: paradoxes in the management of creative projects).....	280
Barbara Kożuch, Katarzyna Sienkiewicz-Malyjurek: Paradoxs współpracy międzyorganizacyjnej w systemie zarządzania bezpieczeństwem publicznym (Paradoxes of inter-organizational collaboration in public safety management system).....	289

Paulina Kubera: Ewaluacja pomocy publicznej na badania, rozwój i innowacje (Evaluation of state aid for research, development and innovation).....	301
Ewa Kulińska: Model parametryzacji kosztów ryzyka procesów wspomagających (Model for parametrization of cost of risk in supporting processes)	313
Roman Lewandowski: Zrównoważona karta wyników – nowa koncepcja, stare paradygmaty (Balanced Scorecard – new concept, old paradigms) ..	332
Janusz Marek Lichtarski: Antynomie w zarządzaniu projektami (Antinomies in project management).....	346
Anna Maria Lis, Ewa Romanowska: Rola parków naukowo-technologicznych w modelu <i>Triple Helix</i> na przykładzie parków Polski Wschodniej (The role of science and technology parks in the <i>Triple Helix</i> model on the example of eastern Poland parks)	360
Marek Lisiński: Paradygmaty metodologiczne nauk o zarządzaniu (Methodological paradigms of management science).....	374
Karolina Mazur, Zdzisław Kulczyk: Paradoksy zaufania międzyorganizacyjnego (The paradoxes of interorganizational trust)	386
Czesław Mesjasz: Paradoksy w systemowej teorii zarządzania (Paradoxes in systems theory of management)	397
Konrad Niziołek: Paradoks genezy wypadków przy pracy (The genesis of accidents at work paradox)	419
Wojciech A. Nowak: Przesady i zaprzeczenia w organizacjach jako złożonych systemach adaptacyjnych (Superstitions and denials within organizations as the complex adaptive systems)	430
Michał Nowicki: Paradoks lokalizacji – wirtualizacja lokalizacji i narzędzia jej służące (The paradox of location – location virtualization and its tools).....	444
Stanisław Nowosielski: Cele w badaniach naukowych z zakresu zarządzania. Aspekty metodologiczne (Goals in scientific research management. Methodological aspects)	468
Marian Oliński: Wpływ relacji międzyorganizacyjnych na kształtowanie modelu biznesu (The impact of interorganizational relationships on the formation of business model)	483
Wojciech Popławski, Tomasz Janicki: Wpływ dysfunkcji projektów unijnych na niepowodzenie projektu. Próba ujęcia ekonometrycznego (The impact of the EU projects dysfunction on the failure of the project – econometric approach).....	498
Krystyna Romaniuk: Koopetycja jako model biznesu (Coopetition as a business model)	508
Krzysztof Safin: Modele biznesowe innowacyjnych przedsiębiorstw. Identyfikacja i analiza (Business models of innovative enterprises. Identification and analysis)	519

Piotr Sliż: Dojrzałość procesowa organizacji – wyniki badań empirycznych (Business process maturity – report of empirical research).....	530
Aneta Stosik: Współpraca w rywalizacji na rynku usług medycznych (Cooperation in competition on the market of medical services).....	543
Marek Szarucki: Dobór metod w rozwiązywaniu problemów zarządzania w opinii pracowników naukowo-dydaktycznych (Selection of methods in management problem-solving based on responses of academic staff).....	554
Marcin Szplit, Andrzej Szplit: Od efektu Ringelmana do redukcji kosztów sieci relacyjnych (From the Ringelmann effect to reducing costs of relationship network).....	570
Anna Ujwary-Gil: Wykorzystanie SNA w analizie powiązań komponentów modelu biznesu (SNA use of components connections analysis of business model).....	579
Wiesław Urban: Usługowa specyfika strumienia wartości <i>Lean Management</i> (Service specificity of Lean Management value stream).....	591
Łukasz Wawrzynek: Wykorzystanie analizy sieciowej w identyfikacji cech systemu zarządzania (The use of network analysis to identify futures of management system).....	603
Krzysztof Woźniak: Kierunki doskonalenia elastyczności systemu informatycznego organizacji (Directions of improving the flexibility of information system in an organization).....	619
Dagmara Wójcik, Katarzyna Czernek: Antecedencje współpracy przedsiębiorstw w sektorze turystycznym – wyzwania badawcze (Cooperation antecedents in tourism sector – research challenges).....	632
Paweł Wyrozębski: Plan a realizacja – badanie zmienności i trwałości planów przedsięwzięć (Plan and its implementation – examination of volatility and sustainability of project plans).....	645
Michał Zdziarski: Nurt sieciowy – w kierunku nowego paradygmatu zarządzania? (Network approach – towards a new paradigm in management science?).....	657

Wstęp

Dostosowanie współczesnych organizacji do niespotykanej wcześniej złożoności i dynamiki otoczenia, a co za tym idzie – do nieprzewidywalności zachodzących w nim zjawisk, wymaga od funkcjonujących przedsiębiorstw ciągłej i szybkiej adaptacji stosowanych systemów zarządzania i modeli biznesowych. Jest to warunkiem koniecznym realizacji zamierzeń strategicznych i uzyskania przewagi konkurencyjnej.

Przedstawione w niniejszym opracowaniu artykuły lokują się w następujących obszarach: modeli biznesowych, sieci międzyorganizacyjnych, systemów zarządzania, orientacji procesowej i zarządzania projektami. Rozważania autorów osadzone są w kontekście paradoksów i antynomii – wszechobecnych w nauce i praktyce zarządzania.

Poszczególne artykuły są oparte na solidnych fundamentach: na szerokich studiach literatury, na interesujących wynikach badań empirycznych, a tym samym nie tylko ukazują wielowymiarową naturę współczesnych organizacji i złożoność problematyki zarządzania w erze paradoksów, ale również zachęcają do dyskusji. Autorzy wskazują na nowe kierunki badań i inspirują do ich podejmowania. Zaprezentowane wyniki badań i poglądy mają również wymiar aplikacyjny, ich lektura może bowiem ułatwić przedstawicielom praktyki sprawne poruszanie się w „dżungli teorii zarządzania”.

Janusz Lichtarski, Witold Szumowski

Agnieszka Chrisidu-Budnik

Uniwersytet Wrocławski

e-mail: Agnieszka.Chrisidu-Budnik@uwr.edu.pl

WIELOPLASZCZYZNOWOŚĆ BADAŃ SIECI W KONTEKŚCIE ZAUFANIA

A MULTIDIMENSIONAL RESEARCH OF NETWORKS IN TRUST CONTEXT

DOI: 10.15611/pn.2016.421.05

JEL classification: A14, K12, L14

Streszczenie: Wielopłaszczyznowość badań sieci oznacza konieczność integracji różnych perspektyw badawczych. Jest to o tyle istotne, że dwa podmioty, nawet w identyczny sposób stosujące jednakowe reguły formalnologiczne, mogą diametralnie różnie postrzegać i ewaluować ten sam przedmiot badania. Wielopłaszczyznowość badań sieci pozwala uwzględnić: analizę rozumienia pojęcia, strukturę aparatu pojęciowego, dominujące modele myślenia, poziom abstrakcji oraz założenia ontologiczne.

Słowa kluczowe: ontologia, epistemologia, metodologia, sieci międzyorganizacyjne, zaufanie.

Summary: The network outlook has been applied to a broad domain of substantive issues across multiple disciplines. In recent years, this perspective has been increasingly applied to the issue of interorganizational cooperation. The main purpose of this article is to outline key network concepts in the perspective of sociology, axiology and law.

Keywords: ontology, epistemology, methodology, network, trust.

1. Wstęp

Odpowiedź na pytanie: „Co to jest sieć międzyorganizacyjna?” uzależniona jest od sposobu jego poznania, a także od wybrania metody badania tych sieci. Próba określenia charakteru tego zjawiska, jego istoty (ontologia), narzuca określony sposób jego rozumienia czy też postrzegania (epistemologia) oraz dobór metod i technik badawczych (metodologia). Powyższe trzy typy wzajemnie powiązanych zagadnień można rozpatrywać na jednej płaszczyźnie. Możliwe jest jednak także ujęcie wielopłaszczyznowe, gdy sieć międzyorganizacyjna traktowana jest jako zjawisko złożone ontologicznie, poznawane na różne sposoby i badane za pomocą różnych metod

i technik. Wielopłaszczyznowe badanie sieci polega na konieczności uznania różnych perspektyw oglądu sieci oraz stosowania wielości metod badawczych. Wybór tylko jednej perspektywy skutkuje eliminacją niektórych zagadnień konstytuujących problematykę sieci. Ujęcia jednopłaszczyznowe arbitralnie redukują ogląd badawczy, metody badawcze i aparat pojęciowy tylko do jednej dyscypliny.

W badaniu sieci i w doborze stosowania narzędzi badawczych (metod i technik) istotne znaczenie ma ustosunkowanie się do pytania: jednopłaszczyznowość czy też wielopłaszczyznowość badań sieci? Nie ma jednej nauki o sieci, lecz różne dyscypliny niektórych nauk badają sieci z różnych punktów widzenia, różnymi metodami i technikami. Konieczne jest zatem dostrzeżenie, że zajmują się one pewnymi wycinkami analizowanego zjawiska, ukazując wybrany aspekt jego struktury lub działania. Dokonanie wszechstronnej analizy i oceny sieci, określenie prawidłowości warunkujących ich powstanie i rozwój możliwe są tylko w badaniach wielopłaszczyznowych

Celem artykułu jest wielopłaszczyznowa rekonstrukcja pojęcia „sieć”. *De facto*, ze względu na ramy niniejszego opracowania, odnoszę się tylko do trzech płaszczyzn analizy sieci: socjologicznej, aksjologicznej i prawnej, które znajdują odzwierciedlenie w naukach o zarządzaniu. Sieć tworzą bowiem społeczne zachowania imperatywno-atrybutowe jej uczestników, a podstawami tych zachowań są wartości i powinności. Oparte na aksjologii zachowania uczestników sieci znajdują odbicie np. w formalnych i nieformalnych umowach, a także w sformalizowanych i niesformalizowanych mechanizmach koordynacji.

2. Konstrukty i perspektywy socjologii

Badanie sieci międzyorganizacyjnych w płaszczyźnie socjologicznej oparte jest na metodach i technikach socjologii ogólnej – w jej ramach należy wyodrębnić dwa nurty badań. Pierwszy, tzw. socjologia empiryczna, traktuje sieci (zjawiska społeczne) jako fakty empiryczne i zmierza do paradygmatu nauk ścisłych. W paradygmacie tym utrzymana jest analiza sieciowa, która warstwę logiczno-językową sieci sformalizowała, wykorzystując różne typy algebry, teorii grafów i teorii prawdopodobieństwa. Jak podkreślał Georg Simmel, podstawą każdego ujęcia struktury społecznej jest przekonanie, iż struktura składa się z relacji i połączeń pomiędzy obiektami. Analiza sieciowa koncentruje się na określeniu natury obiektów i relacji, a także cech i właściwości dynamicznych, jakie tkwią w tych relacjach [za: Wellman 1983, s. 155-200; Burt 1980, s. 141]. Podstawowymi pojęciami teoretycznymi analizy sieciowej są: punkty i węzły, ogniwa, powiązania i połączenia, przechodniość, gęstość i siła, odwzajemnianie powiązań. Drugi nurt, tzw. socjologia rozumiejąca, traktuje sieci jako fakty kulturowe. Należy umiejscowić tutaj teorię wymiany sieci Richarda M. Emersona, który punkty w graficznie przedstawionych sieciach interpretował jako aktorów o określonych tendencjach behawioralnych [Emerson 1962, s. 31-41]. Dla Emersona struktura sieci była czynnikiem determinującym zasoby,

jakie aktorzy wymieniają między sobą. Strukturę społeczną konstituują relacje wymiany pomiędzy aktorami dążącymi do maksymalizacji wartości swoich zasobów. Na gruncie socjologii rozumiejącej powstały także tzw. teorie ekologiczne, które wprowadziły pojęcie ekosystemu¹. Ekosystem jest „uporządkowaniem wzajemnych zależności w populacji, poprzez które działa ona jako system i utrzymuje umożliwiające życie relacje ze środowiskiem” [Hawley 1986, s. 13]. Z perspektywy sieci szczególne miejsce mają teorie ekologii organizacji Michaela T. Hannana i Johna H. Freemana [1977, s. 929-964]. Istotą teorii ekologii organizacji jest spojrzenie na populacje organizacji określonych typów z punktu widzenia ich współzawodnictwa o zasoby, przy założeniu, że mechanizmy selekcji preferują te spośród nich, które są najlepiej dostosowane do danego środowiska.

3. Konstrukty i perspektywy aksjologii

Współcześnie w badaniach sieci nie pomija się problematyki wartości. Dyskusje o tym, jakie wartości dla funkcjonowania sieci są najlepsze (wartość w sieci, np. zaufanie), jakie wartości generuje sieć jako całość (wartość sieci, np. efekt sieciowy), stanowią przykłady zagadnień najczęściej podejmowanych. W metodologii aksjologii wyodrębnił się kierunek zwany emotywizmem – kładzie się w nim nacisk na specyfikę ocen wartościujących, odzwierciedlających uczucia i postawy jednostki oraz mogące wpływać na uczucia i postawy innych [Sędlak 2009, s. 97-107]. Ten rodzaj sądów wartościujących traktowany jest jak ekspresja emocji [Ayer 1936, s. 107] i wyraz postaw osób je wypowiadających [Stevenson 1945, s. 21]. W perspektywie aksjologii idzie zatem o postulat rozróżnienia powinności (normy) i bytu (faktu). Ontologiczny dualizm powinności i bytu pozwala zrozumieć, że problemem wymiany w sieci jest nie tylko brak lub niski poziom zaufania, ale także okoliczność, że ten brak zaufania jest uzasadniony, co czyni nieufność postawą racjonalną. Jednocześnie epistemologiczna antynomia pozwala zidentyfikować dwa odmienne sposoby poznania zarówno powinności, jak i bytu. Tę pierwszą poznajemy odmiennie niż byt (fakt), tj. nie sensualistycznie, lecz przez odniesienie do jakiegoś przyjętego kryterium postępowania (np. wzrostu udziału w rynku, multiplikacji modelu biznesu, transferu wiedzy). Aksjologiczna płaszczyzna badania sieci uwydatnia także konflikt wartości zachodzący wówczas, gdy oponenti uznają te same wartości, jednak nie są zgodni, której z wartości będących w konflikcie należy dać prymat. Sytuacja komplikuje się jeszcze bardziej, gdy konsekwencje przyjęcia tych wartości nawzajem się wykluczają. Immanentnym elementem sieci jest konflikt wartości oscylujący wokół stopnia sformalizowania współpracy. Stopień sformalizowania współpracy sieciowej generuje odmienne sposoby koordynacji sieciowej, które wymagają uruchomienia odmiennych zasobów. Na płaszczyźnie aksjologicznej uwidaczniają się

¹ Teorie ekologiczne eksponują problem ograniczeń homogeniczności genetycznej i gatunkowej ekosystemu, opowiadając się tym samym za jego heterogenicznością.

zatem spory o wartości określonego typu modelu biznesu. Zagadnieniem istotnym dla funkcjonowania różnych typów sieci, konstytuujących określony sposób współdziałania i kształtujących określoną sytuację w branży, jest uzasadnienie ich wartości nadrzędnych, które jako cele strategiczne powinny usprawiedliwiać wszystkie działania w kategoriach najbardziej odpowiadających im środków. Dlatego tak istotne jest zwrócenie uwagi na publikacje, w których dostrzega się dysfunkcje sieci [Sus 2012, s. 92-96].

4. Konstrukty i perspektywy prawa

Ontologia prawa traktuje sieci jak hipotetyczne umowy. Myślenie w kategoriach umowy stanowi istotny składnik struktury współczesnego społeczeństwa – *homo oeconomicus* zdolny jest do kooperacji z innymi *hominibus oeconomicis*. Kontrakt jako element obecnej struktury społecznej odwołuje się do koncepcji francuskiego socjologa Pierre'a Lévy'ego, według którego istota współczesnej identyfikacji rzeczywistości lokuje się w przejściu „od Kartezjańskiego *cogito, ergo sum* – myślę, więc jestem – do *cogitamus, ergo sumus* – myślimy, więc jesteście” [Lévy 1997, s. 17]. Kontraktualizm znajduje wyraz w różnego typu relacjach międzyludzkich i międzyorganizacyjnych². Wspomniane wyżej hipotetyczne porozumienie oznacza zdolność do kooperacji i jest podstawowym założeniem zarówno w systemie prawa stanowionego, jak i *common law*. W płaszczyźnie prawa sieć będzie interpretowana przez pryzmat umowy czy też wiązki umów ją konstytuujących. Umowa to czynność prawna zawierająca co najmniej dwa zgodne oświadczenia woli, będąca podstawowym źródłem stosunków zobowiązaniowych, a tym samym – podstawową instytucją obrotu gospodarczego³. Ontologia umowy wywodzi powinność z tego, co jest, czyli z bytu. W tym wypadku dobrze sprawdza się w praktyce system angloamerykański, z założenia nieregulujący ustawowo większości umów. Prawdopodobnie było to powodem wyodrębnienia się w USA największej liczby takich nowych rodzajów umów, które przeniknęły na terytoria krajów prawa stanowionego

² Kontraktualizm był podstawowym składnikiem teorii kosztów transakcyjnych O. Williamsona. Teoria dotyczy motywów tworzenia i zasady funkcjonowania instytucji ekonomicznych oraz prawnych, które Williamson postrzegał jako złożone sposoby zawierania kontraktów stanowiących alternatywę dla rynku. Williamson poszerzył perspektywę kontraktową, włączając w mechanizm zawierania umów i egzekwowania ich problemy racjonalności, oportunistycznego stron umowy, oraz charakter zasobów będących przedmiotem teje umowy. Ukształtował się w ten sposób model instytucji rozumianej jako splot kontraktów (*nexus of contracts*), opierającej się na długoterminowych relacjach [Bełdowski, Metelka-Szaniawska 2007]

³ Rozwój umów jest konsekwencją wzrostu relacji, które kreują przedsiębiorcy. Treść umów (nie-nazwanych) powstaje właśnie dzięki inwencji samych przedsiębiorców dążących do ukształtowania nowego stosunku prawnego. Jednocześnie dostrzega się wzrost znaczenia umów publicznoprawnych, które prowadzą do usieciowienia relacji między organami administracji publicznej i relacji między organami administracji publicznej a przedsiębiorcami i organizacjami non profit [Curry 2015; O'Leary 2015, s. 84-102].

(np. Polska, Szwajcaria, Francja, Niemcy) i dzisiaj są określane mianem umów nie-nazwanych [Katner (red.) 2010, s. 10]. Przykład stanowią: umowa leasingu, umowa outsourcingu, umowa *know-how*, umowa *joint venture*. Na poziomie epistemologicznym pojęcie umowy kształtują dwa elementy: substancjonalny, w którym tkwi jej cel praktyczny (korzyść, użyteczność i zysk), zabezpieczony przez postanowienia umowy, i formalny, który w stosunku do tego celu jest tylko środkiem (ochrona prawa i skarga) [Łolik 2014, 6]. Nauki prawne są źródłem, obecnego także w literaturze zarządzania, podziału na sieci prywatnoprawne i publicznoprawne. Sieci publicznoprawne konstytuują umowy uregulowane przepisami prawa administracyjnego, idzie tu o porozumienia zawierane wyłącznie pomiędzy różnymi organami administracji publicznej⁴. Według kryterium prywatnoprawnego i publicznoprawnego, dyspartycja współcześnie traci na znaczeniu, dostrzega się bowiem coraz więcej porozumień zawieranych między organami administracji publicznej a podmiotami gospodarczymi, organizacjami non profit⁵. Problematykę metod badawczych stosowanych w naukach prawnych należy rozpatrywać w kontekście ich funkcji. Chodzi zatem o to, czy i w jakim stopniu nauki z zakresu prawa powinny realizować funkcje poznawcze czy też pozapoznawcze. Funkcje poznawcze obejmują konstrukcję teorii zjawisk prawnych za pomocą wykładni reguł prawnych lub badań empirycznych. Funkcje pozapoznawcze spełniają rolę użytkową, praktyczną, aplikacyjną wobec szeroko pojętej praktyki.

5. Przykład badań wielopłaszczyznowych: socjologia, prawo

Wielopłaszczyznowe badania sieci doprowadziły do zakwestionowania autonomiczności formalnych i nieformalnych mechanizmów stanowiących fundament współpracy sieciowej. Badania zainicjowane w obrębie teorii umów relacyjnych na poziomie ontologicznym uwzględniły socjologiczną złożoność i wielowymiarowość zjawiska zaufania [Chrisidu-Budnik 2015, s. 53-67; Goetz, Scott 1981]. Teoria umów relacyjnych na poziomie epistemologicznym zajmuje się tym, w jakim stopniu formalizacja jest źródłem motywacji uczestników sieci, a jakie inne motywy stanowią konkurencję dla prawa, modyfikując zachowania potencjalnych lub rzeczywistych uczestników sieci. Powyższa teoria, podobnie jak teoria kosztów transakcyjnych, koncentrowała się nie na tym, czym jest zaufanie – abstrahowała od precyzowania sensu używanych wyrażeń (ekspresja emocji – norma) – ale istotę zaufania sprowadzała do faktu (bytu). Dlatego punkt odniesienia stanowiły źródła zaufania, określane także mianem „wymiarów zaufania”. Przedmiotem wielopłaszczyznowej analizy

⁴ Zastosowanie analizy wielopłaszczyznowej (socjologiczno-prawnej) uzasadnia określenie tego typu porozumień mianem homogenicznych. Przykładem homogenicznych sieci publicznoprawnych są zintegrowane inwestycje terytorialne, porozumienia komunalne, związki komunalne.

⁵ W tym przypadku analiza socjologiczno-prawna uzasadnia wyodrębnienie sieci heterogenicznych, których przykładem są *public-private partnership*, konsorcja.

była relacja między formalizacją a afektywnym i kognitywnym źródłami zaufania. Dla systematyzacji umieszczono w tabeli 1 pozostałe źródła zaufania, istotne dla funkcjonowania sieci międzyorganizacyjnych.

Tabela 1. Wybrane źródła zaufania

Autor	Źródło zaufania	Charakterystyka
[Shapiro, Sheppard, Cheraskin 1992, s. 367]	Odstraszanie	Podstawą jest kalkulacja, jakie zachowanie jest opłacalne ze względu na uniknięcie kary w postaci utraty wiarygodności, reputacji przez konkretną jednostkę lub instytucję.
	Wiedza	Podstawą jest jakość uprzednich kontaktów, które pozwalają wnioskować o przyszłych zachowaniach drugiej strony. Im bardziej intensywne są wzajemne kontakty, tym większa jest możliwość rozwoju zaufania między stronami i tym intensywniejsze uwikłanie we współzależność.
	Identyfikacja	Podstawą są wspólne wartości, cele, zadania, a także wspólne uwarunkowania zewnętrzne, tworzące szanse bądź zagrożenia dla realizacji owych celów i zadań.
[Sako 1992, s. 30]	Kontraktualne	Podstawą jest umowa traktowana jako instytucja społeczna, na mocy której strony zobowiązują się do prawdomówności, życzliwości, dotrzymywania obietnic itp. To źródło zaufania oparte jest na aksjologii.
	Kompetencje	Podstawą jest zaufanie do <i>know-how</i> partnera współpracy, wysokich standardów przestrzeganych we wszystkich sferach jego aktywności.
	<i>Goodwill</i>	Podstawą jest utrwalone przekonanie, że reputacja partnera stanowi gwarancję (rękojmię) zaspokojenia określonych potrzeb podmiotu udzielającego zaufania.
[Rousseau, Sitkin, Burt, Camerer 1988 s. 398]	Instytucjonalne	Podstawą jest przekonanie, że system prawa oraz organy stosujące prawo zachęcają, uzasadniają podjęcie ryzyka.
	Relacyjne	Podstawę stanowią powtarzalne relacje, w trakcie których powstaje przeświadczenie, że intencją jednej strony jest działanie w interesie drugiej strony.
	Kalkulacja	Podstawą jest szacowane prawdopodobieństwo, że partner podejmie korzystne dla nas działania.

Źródło: opracowanie własne.

Afektywne źródło zaufania oparte jest na istnieniu więzi emocjonalnej między uczestnikami relacji, podstawą są uprzednie pozytywne relacje między określonymi podmiotami, uzasadniające przekonanie, że w przyszłości będą one kontynuowane. Kognitywne źródło zaufania tworzy percepcja podmiotu udzielającego zaufania, oparta na procesie myślowym i uzasadniająca przekonanie, że druga strona współpracy jest wiarygodna (solidna, niezawodna) [Lewis, Weigert 1985, s. 969;

McAllister 1995, s. 24-59]. Afektywne i kognitywne źródła zaufania w relacjach sieciowych nie wykluczają się, są traktowane jako dwa krańce kontinuum [Colombo 2010, s. 580]. Zaufanie afektywne kształtuje się w przestrzeni powtarzalnych osobistych interakcji, kiedy strony mogą zmanifestować swoją wiarygodność. Ten typ zaufania, oprócz doświadczenia współpracy redukującego niepewność i zwiększającego prawdopodobieństwo skutecznego zawarcia kolejnej umowy, wzmacniany jest przez wspólnie podzielane wartości i przekonania. Zaufanie kognitywne w odniesieniu do zaufania afektywnego jest mniej stabilne, jego dynamika jest funkcją bieżącej oceny wiarygodności potencjalnego partnera współpracy, a także aktualnych uwarunkowań rynkowych, mogących stanowić impuls do intensyfikacji relacji sieciowych. Zaufanie afektywne kształtowane jest *ex ante* – stanowi wynik uprzednich doznań, spostrzeżeń. Zaufanie kognitywne budowane jest *in tractu* – stanowi efekt kalkulacji kosztów i korzyści związanych z zawarciem umowy, a także wykonania lub niewykonania przez drugą stronę zobowiązań wynikających z umowy. Zaufanie afektywne umożliwia redukcję kosztów transakcyjnych, zaufanie kognitywne z kolei zazwyczaj prowadzi do zwiększenia kosztów transakcyjnych (np. konieczność sprawdzania kondycji finansowej przyszłego kooperanta, co jest istotne z punktu widzenia bezpieczeństwa obrotu gospodarczego). W amerykańskiej nauce prawa badania prowadzone nad związkiem źródeł zaufania i regulacji prawnych doprowadziły do interesujących ustaleń, pogłębiających wiedzę o mechanizmach funkcjonowania sieci międzyorganizacyjnych. Relacje oparte na zaufaniu afektywnym ulegają osłabieniu, a czasami wręcz wygaśnięciu na skutek regulacji prawnych. Relacje funkcjonujące w duchu zaufania (*spirit of trust*) przekształcają się w relacje, które reguluje litera prawa (*the letter of the law*) [Hill, O'Hara 2006, s. 1725]. Dzieje się tak dlatego, że prawo ingeruje coraz głębiej w różnego rodzaju relacje międzyludzkie. Przykładem może być choćby małżeńska umowa majątkowa, w języku potocznym określana „intercyzą małżeńską”⁶, której zawarcie jest manifestacją ograniczonego zaufania. Zaufanie afektywne w konfrontacji z możliwościami zabezpieczenia interesów, jakie stwarza prawo, ulega inflacji. Dlatego w relacjach biznesowych w sieciach międzyorganizacyjnych dominuje zaufanie kognitywne, nazywane „sztucznym zaufaniem” (*artificial trust*) – zaufaniem nabywanym przez odpowiednio skonstruowane umowy oraz regulacje prawne [Galanter 1998, s. 1623-1653]. Nie sposób naszkicować tu związki między pozostałymi, wymienionymi wyżej, źródłami zaufania a prawem. Należy jednak podkreślić, że tego typu wielopłaszczyznowe badania umożliwiły wydobycie tych ustaleń, które składają się na współczesną charakterystykę fenomenu sieci.

⁶ W wielu publikacjach używa się zamierzonej analogii sieci przy użyciu pojęcia „małżeństwo”. Możliwe jest także posługiwanie się w tym kontekście terminem „konwencja” [zob. przykładowo Zineldin, Vasicheva 2014, s. 140-150; Paquin, Howard-Grenville 2013, s. 1623-1653].

6. Zamiast zakończenia

Badania wielopłaszczyznowe oparte są na założeniu, że sieci są zjawiskiem ontologicznie złożonym, a tym samym – na akceptacji sposobów poznania, metod badawczych, zasad interpretacji wyników badań oraz aparatury pojęciowej właściwej dla różnych gałęzi nauki. Wielopłaszczyznowe badania sieci szczególnie intensywnie zostały rozwinięte w krajach anglosaskich. Zasadnicze pytanie, które w kontekście powyższych rozważań trzeba postawić, brzmi: Jaki porządek należy przyjąć w badaniach wielopłaszczyznowych, aby uniknąć metodologicznego bałaganu, pozornej naukowości i werbalizmu wyników? Kompleksowość badań sieci wymaga – właśnie zgodnie ze swoim charakterem – dużego zdyscyplinowania metodologicznego, które sprowadza się do realizacji dwóch zasad – reprezentatywności i adekwatności. Reprezentatywność w badaniach wielopłaszczyznowych oznacza przyjęcie określonych proporcji. Jeżeli na wielopłaszczyznowość badania sieci składa się socjologia, aksjologia i prawo, to możliwe są trzy warianty. Pierwszy – wyniki badań w możliwie jednakowym stopniu będą reprezentować każdą płaszczyznę. Drugi – niska reprezentatywność socjologii, większa aksjologii i największa prawa. Trzeci – płaszczyzna prawa sprowadzona zostanie do minimum, a najwięcej będzie problematyki związanej z socjologią. Podmiot decydujący się na wielopłaszczyznowe badania sieci winien z pełną świadomością celów takiego badania dokonać właściwej oceny reprezentatywności, ażeby uzyskać proporcję pożądaną udziału różnych płaszczyzn w zbadaniu sieci. Adekwatność badań oznacza, że wszystkie badania prowadzone w obrębie wybranej płaszczyzny wymagają zastosowania metody badań właściwej dla danej gałęzi nauki. Wyniki powinny być również oceniane według kryteriów weryfikacyjnych przyjmowanych przy ocenie wyników badań w danej płaszczyźnie. Oczywiście, takie badania powinny być wstępnie skorygowane między płaszczyznami, ale w ramach zakreślonych granicami tej płaszczyzny powinny być w zasadzie autonomiczne metodologicznie. Zasada adekwatności oznacza także, że odwoływanie się do wyników badań z innych płaszczyzn i metod badawczych jest uzasadnione o tyle, o ile dadzą się one – z różnych przyczyn (np. aparatury pojęciowej) – przenieść na interesującą nas płaszczyznę.

Literatura

- Ayer A.J., 1936, *Language, Truth, and Logic*, V. Gollancz, London.
- Beldowski J., Metelska-Szaniawska K., 2007, *Law end Economics – geneza i charakterystyka ekonomicznej analizy prawa*, Bank i Kredyt, nr 10.
- Burt R.S., 1980, *Models of network structure*, Annual Review of Sociology, vol. 6.
- Chrisidu-Budnik A., 2015, *Quid pro quo: Zaufanie i kontrakty w sieciach międzyorganizacyjnych*, [w:] Krupski R. (red.), *Zarządzanie strategiczne. Strategie sieci i przedsiębiorstw w sieci*, Wałbrzyska Wyższa Szkoła Zarządzania i Przedsiębiorczości, Wałbrzych.
- Colombo R.J., 2010, *The role of trust in financial regulation*, Villanova Law Review, vol. 55.

- Curry D., 2015, *Network Approaches to Multi-Level Governance*, Palgrave Macmillan, New York.
- Emerson R.M., 1962, *Power-dependence relations*, *American Sociological Review*, vol. 27.
- Emerson R.M., 1976, *Social exchange theory*, *Annual Review of Sociology*, vol. 2.
- Galanter M., 1998, *The faces of mistrust: The image of lawyers in public opinion, jokes, and political discourse*, *Cincinnati Law Review*, vol. 66.
- Goetz Ch.J., Scott R.E., 1981, *Principles of relational contracts*, *Virginia Law Review*, vol. 67.
- Hannan M.T., Freeman J.H., 1977, *The population ecology of organizations*, *American Journal of Sociology*, vol. 82.
- Hawley H., 1986, *Human Ecology: A Theoretical Essay*, The University of Chicago Press Books.
- Hill C.A., O'Hara E.A., 2006, *A cognitive theory of trust*, *Washington University Law Review*, vol. 84.
- Katner W.J. (red.), 2010, *System Prawa Prywatnego*, t. 9, *Prawo zobowiązań – umowy nienazwane*, C.H. Beck, Warszawa.
- Lewis J.D., Weigert A., 1985, *Trust as a social reality*, *Social Forces*, vol. 63.
- Lévy P., 1997, *Collective Intelligence: Mankind's Emerging World in Cyberspace*, Perseus Books, Cambridge.
- Łolik M., 2014, *Współczesne prawo kontraktów – wybrane zagadnienia*, C.H. Beck, Warszawa.
- McAllister D.J., 1995, *Affect and cognition-based trust as foundations for interpersonal cooperation in organization*, *The Academy of Management Journal*, vol. 38.
- O'Leary R., 2015, *From silos to networks: Hierarchy to heterarchy*, [w:] Guy M.E., Rubin M.M. (eds.), *Public Administration Evolving: From Foundations to the Future*, Routledge, New York.
- Paquin R.L., Howard-Grenville J., 2013, *Blind dates and arranged marriages: Longitudinal process of network orchestration*, *Organization Studies*, vol. 11.
- Rousseau D.M., Sitkin S.B., Burt. R.S., Camerer C., 1988, *Not so different after all: A cross – discipline view of trust*, *Academy of Management Review*, vol. 23.
- Sako M., 1992, *Prices, Quality, and Trust: Inter-firm Relations in Britain and Japan*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Sędlak P., 2009, *Emotywnizm etyczny A.J. Ayera I C.L. Stevenson*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia*, Sectio I, (39) XXXIV.
- Shapiro S.P., Sheppard B.H., Cheraskin L., 1992, *In theory: Business on a handshake*, *Negotiation Journal*, vol. 8.
- Stevenson C.L., 1945, *Ethics and Language*, Yale University Press, New Haven.
- Sus A., 2012, *Zagrożenia związane z sieciami międzyorganizacyjnymi*, [w:] Niemczyk J., Stańczyk-Hugiet E., Jasiński B. (red.), *Sieci międzyorganizacyjne współczesne wyzwanie dla teorii i praktyki zarządzania*, C.H. Beck, Warszawa.
- Wellman B., 1983, *Network analysis: Some basic principles*, *Sociological Theory*, vol. 1.
- Zineldin M., Vasicheva V., 2014, *Strategic alliances, Total Relationship Management (TRM) and 5 Qs – Why most of the marriages and strategic alliances are not sustainable?*, *Nang Yan Business Journal*, vol. 2.